

«بررسی جامعه شناختی عوامل موثر بر بروز رفتارهای ناهنجار در میان تماشاگران فوتبال»
مطالعه موردی: (تماشاگران تیم های استقلال و پرسپولیس حاضر در ورزشگاه آزادی در سال ۱۳۹۷)
محمد حسن الهی منش^۱، مرجان معصومی^۲

چکیده

پژوهش حاضر با عنوان «بررسی جامعه شناختی عوامل موثر بر بروز رفتارهای ناهنجار در میان تماشاگران فوتبال در ورزشگاه آزادی است. هدف از پژوهش حاضر شناخت متغیرهای تاثیر گذار بر بروز رفتاری ناهنجار است. روش تحقیق از نوع کمی و پیمایش است. جامعه آماری؛ ۱۰۰۰۰۰ نفر و روش نمونه گیری از نوع تصادفی سیستماتیک است. با توجه به فرمول کوکران حجم نمونه معادل با ۴۰۰ نفر تعیین شد. روش گردآوری اطلاعات شامل دو گونه نخست (روش اسنادی که برای جمع آوری اطلاعات مورد نیاز از روش جمع آوری اطلاعات همانند فیش برداری و... دوم) روش پیمایش که برای سنجش عوامل موثر بر رفتارهای ناهنجار از طریق گردآوری داده ها از طریق پرسشنامه انجام گرفته است. یافته های پژوهش حاکی از آن است که متغیرهای پایگاه اجتماعی، ناکامی آموزشی، ارتباط با خویشان و دوستان ناهنجار، تنش در منزل، سابقه دعوا و نزاع، عوامل ورزشی (چون رفتار مربی، بازیکن، داور و...) در بروز رفتارهای ناهنجار تماشاگران در بین تماشاگران دو تیم در ورزشگاه آزادی موثر است. نتایج پژوهش نشان داد تمامی فرضیه ها اثبات شدند و رابطه معناداری با رفتارهای ناهنجار دارند.

کلید واژگان: رفتارهای ناهنجار، رفتارهای ناهنجار، تماشاگران فوتبال، ناکامی آموزشی، دعوا و نزاع، پایگاه اجتماعی، تنش در منزل.

---

^۱ استادیار، عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم

^۲ دانشجوی دکتری دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم

امروزه ورزش، به عنوان مظهر قدرت ملت ها در نظر گرفته می شود و در عرصه های بین المللی یکی از مهم ترین نهادهای جوامع مدرن به شمار می رود. امروزه ؛ اماکن و استادیوم ها به عرصه رقابت سیاسی و به عنوان نماد فرهنگی - اجتماعی هر کشور تعبیر چهره داده است (حسینی و همکاران، ۱۳۸۹: ۲). ورزش را می توان بخشی از روند تحول کلی جامعه در نظر گرفت. بنابراین دارای رنگ و بوی فرهنگی و اجتماعی است، هر فرهنگی دارای دریافت خاص خود از ورزش است. ورزش تحت تاثیر عامل های تشخیص اجتماعی و خوی رفتاری و کرداری انسان ها در مراحل مختلف تکامل جامعه قرار دارد (ویس، ۱۳۸۹: ۱۴). بسیاری از مظاهر زندگی اجتماعی افراد جامعه دارای پیوند بسیار نزدیکی است از جمله ورزش. ورزش با پدیده ها و نهادهایی چون خانواده، اقتصاد، آموزش و پرورش، مذهب، اوقات فراغت، سیاست، حقوق، فرهنگ، رسانه های جمعی و بهداشت ارتباط دارد، تماشاچیان ورزش به طور اعم، فوتبال به طور اخص، در دنیای معاصر دارای جایگاه خاصی در بین مردم هستند بویژه در حال حاضر که به عنوان یک پدیده اجتماعی گسترده در قرن ۲۰ تلقی می شوند. امروزه مطالعه ورزش به عنوان یک پدیده اجتماعی فراگیر، جایگاه ویژه ای در جهان معاصر دارد و رشته ها و شاخه های جدیدی چون جامعه شناسی ورزش به مطالعه کنش متقابل مشارکت کنندگان ورزش اعم از ورزشکاران، مربیان، هواداران و سازمان اجتماعی می پردازند. از میان همه رشته های ورزشی، بدون شک فوتبال دارای اهمیت و جایگاه ویژه و بالاترین ظرفیت برای جذب تماشاگران برخوردار است. این رشته ورزشی توانسته خود را به جذاب ترین، پربیننده ترین و پرتعدادترین رشته ورزشی مبدل سازد. فوتبال از معدود فعالیت های اجتماعی واقعا جهانی است و با گذشت زمان به پدیده ای تبدیل شده که روز به روز در حال افزایش است (تیلور، ۲۰۱۱: ۱۷۵). فوتبال امروزه دیگر صرفاً یک ورزش ساده تفریحی نیست، بلکه ورزشی همه پسند، همه جایی، هیجان آور و هنرمندانه است، این ورزش در سطح اول باشگاه های غرب بدل به یک صنعت، تجارت و علم و از همه مهمتر بدل به یک فرهنگ شده و با الگوهای مشخص در سراسر جهان پراکنده شده است. مخاطبان فوتبال نیز اهمیت زیادی دارند، زیرا آنها موجب گسترش نفوذ اجتماعی فوتبال در تمام جامعه می شوند و ضرورت اجتماعی و اهمیت این ورزش را غیرقابل انکار و اجتناب ناپذیر می سازند. به تعبیر جان اشتاین بک «فوتبال بدون هوادارانش هیچ است». جذابیت ها و جایگاه این بازی را نه بازیکنان بلکه هوادارانش می سازند (چستر و همکاران، ۲۰۰۵: ۷۲). با این وجود این ورزش با ناهنجاری های زیادی مواجه است، ناهنجاری ها در حوزه ورزش تنها در قالب رفتار های ناهنجار تجلی نمی یابند، در این گونه مواقع ویرانی ها و خرابکاری های زیادی به جا می ماند که می توان به وارد شدن خسارت و آسیب به امکانات و تاسیسات ورزشگاه ها، اتوبوس های ویژه جابه جایی تماشاگران و دیگر اماکن و تاسیسات عمومی اشاره کرد. رفتار های ناهنجار تماشاگران فوتبال یکی از معضلات مهمی است که این رشته ورزشی با آن مواجه است و افزون بر زیان های اقتصادی، به لحاظ فرهنگی، اجتماعی و سیاسی نیز منشاء بسیاری از آسیب هاست. از جمله این رفتارها می توان به پرتاب ترقه و نارنجک به میدان مسابقه، پرتاب اشیاء به سوی ورزشکاران و مربیان، فحاشی و هتاکی به داوران، مربیان، ورزشکاران و... درگیری با هواداران تیم رقیب، تخریب اموال عمومی، تخریب اموال ورزشگاه ها و... اشاره نمود. دانشمندان و محققان علوم اجتماعی، دانشگاهیان، سیاست مداران و رسانه ها از سال ۱۹۷۰ برای این قبیل اعمال اصطلاح "وندالیسم" فوتبال را به کار بردند و از این اصطلاح به عنوان یک اصطلاح چتر بر ای فعالیت های گوناگون (پرتاب نارنجک، سوء استفاده های کلامی، فحاشی و هتاک، تخریب تاسیسات عمومی نظیر تلفن های عمومی، صندلی اتوبوس های شهری، مترو و...) استفاده کردند. اهمیت این مقوله موجب شده که پژوهشگران و نظریه پردازان علوم اجتماعی، با توجه ویژه به رفتار های ناهنجار تماشاگران فوتبال، تفسیر های متفاوتی از رفتار ناهنجار آنان ارائه دهند و دلایل زیادی را درباره این پدیده مطرح کنند.

طرح مساله

امروزه ورزش از ضروری ترین نیازها و اساسی ترین نهادهای جوامع بشری است به طوری که کمتر کشوری را می توان یافت که فاقد سازمان ورزشی باشد. گسترش روزافزون ورزش به گونه ای است که میلیون ها نفر انسان در سراسر جهان از ورزشکاران، مربیان و داوران و مدیران باشگاه ها گرفته تا عکاسان، دست اندرکاران مطبوعات و ورزشی و دیگر رسانه های گروهی همه و همه در فعالیت های ورزشی مشغول بکارند. ورزش؛ کانون توجه سیاستمداران، صاحبان صنایع، بازرگانان، متخصصان و محققین رشته های گوناگون است (وثوقی و خسروی نژاد، ۱۳۸۸: ۳). با حرفه ای شدن ورزش فوتبال و افزایش هیجانات ناشی از مسابقات آن، به تدریج بر تعداد تماشاگران این رشته ورزشی افزوده شده است، به طوری که در برخی از مسابقات جمعیت حاضر در استادیوم ها به بیش از ۱۰۰ هزار نفر رسید. باین مصادیق نشان می دهند که ورزشکاران در حلاء اجتماعی رقابت یا بازی نمی کنند و با ورود به استادیوم ها این مسئله صحت پیدا می کند. هزاران تماشاچی برای ورزشکاران، تشویق فوری و آنی چه مثبت و چه منفی فراهم می آورند، حتی می توان ادعا کرد که ورزش مدرن بدون تماشاچی و دوست داران آن زنده نخواهد بود. تماشاگر تشویق کننده می تواند در جریان رقابت ورزشی پسخوارندهای مثبتی برای ورزشکاران فراهم سازد، تماشاچی مسابقات ورزشی می تواند کانال مناسبی برای تخلیه هیجانی و پالایش روانی باشد و از این طریق به بهداشت روانی افراد کمک می کند، ولی متأسفانه مقوله ناهنجاری در ورزش از پیامدهای منفی ورزش های رقابتی از جمله

فوتبال است که می تواند در جوامع مختلف، حساسیت های کاذبی نسبت به این رشته ورزشی شکل بگیرد و به بروز برخی ناهنجاری ها و کج رفتاری ها در تماشاگران بی انجامد. وضع فرهنگی ناهنجار روی سکوها در این سال ها روز به روز هوای استادیوم ها را آلوده تر کرده تا جایی که امروزه ورزشگاه ها که قدیمی تر ها آن را مقدس و دارای حرمت می دانستند، محلی شده برای تبادل زشتی ها و توهین ها و زیر سوال بردن هویت و فرهنگ ایرانی. آسیب شناسی رفتار تماشاگران فوتبال در استادیوم بیانگر رابطه این ناهنجاری ها با شرایط اجتماعی است که عوامل زیادی در شکل گیری آن نقش دارند. از آنجا که این فقر فرهنگی حتی می تواند منجر به سقوط فوتبال از نظر فنی شود، باید جدی تر به این مسئله نگاه شود و برای ساختن محیطی امن و آرام در ورزشگاه ها گامی موثر برداشته شود.

به طور کلی و با توجه به اهمیت و گسترش روزافزون ورزش فوتبال در کشورمان و تأثیرات مثبت (نظیر؛ سلامتی جسم و روح، جامعه پذیری، احترام به قوانین، انضباط پذیری، تقویت روحیه ملی، همبستگی، گذراندن مناسب اوقات فراغت و...) که می تواند در جامعه فراهم آورد؛ این پرسش مهم مطرح می شود که به چه علت ورزش فوتبال که می تواند محملی مناسب برای تخلیه هیجانات روانی و گذراندن اوقات فراغت اقشار مختلف جامعه به ویژه نوجوانان و جوانان باشد به محلی برای بروز رفتارهای ناهنجار و کجروانه تبدیل شده است؟ فحاشی، هتاکی و ناسزاگفتن به بازیکنان، داوران، مربیان، مسئولان برگزاری مسابقات، از بین بردن تاسیسات ورزشگاه ها، از بین بردن اموال عمومی و... اتفاقاتی است که هر روزه در فوتبال ایران به چشم می خورد، برآستی بروز این اتفاقات برای چیست؟ با یک مقایسه کوتاه که در کشورهای اروپایی با مشاهده رفتار تماشاگران زمانی که تیم محبوبشان شکست می خورد؛ همچنان تا دقایق پایان بازی به تشویق تیم خود ادامه می دهند، زمانی که داور خطای بازیکن یا ضربه پنالتی را اعلام می کند، نه بازیکنان و نه مربیان و نه تماشاگران اعتراض نمی کنند و به تصمیم داور کمال احترام می گذارند و واکنشی چون سنگ، بطری و... به سوی او پرتاب نمی شود، علیرغم این که تماشاگران به زمین بازی و بازیکنان نزدیکند و نیازی به کشیدن حصارهای آهنین بین زمین بازی و جایگاه تماشاگران نیست و متعاقب آن نیروهای انتظامی نیز با مردم رفتار مناسبی دارند و آنها را به عقب هل نمی دهند. لذا پاسخ به این پرسش ها در اولویت پژوهشی تحقیق حاضر می گردد. این پرسش ها به ترتیب عبارتند از: علیرغم ادعای مسئولان مبنی بر این که کشور ما دارای بهترین تماشاگران است، فوتبال و تماشاگران ما حرفه ای هستند، سالهاست که عواقب بازی دو تیم فوتبال استقلال و پرسپولیس به یک معضل تبدیل شده است. حال سوال این است؛ چرا همواره شاهد بروز رفتارهای ناهنجار از سوی تماشاگران در ورزشگاهها هستیم؟ علت بروز ناهنجاری ها در فوتبال ایران چیست؟ کدام عوامل در ایجاد و تشدید این ناهنجاری ها موثرند؟

اهمیت و ضرورت تحقیق

مطالعه و تحقیق پیرامون ناهنجاری در ورزش از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است. تعدادی از صاحب نظران و محققان علوم اجتماعی معتقدند که ورزش در اشکال مختلف بازتابی از جامعه در کلیت خویش است و معتقدند که ورزش خود جهانی کوچک از جامعه ای بزرگ تر است، به عبارت دیگر برخی می گویند در جامعه ای که فرهنگ ناهنجاری امری رایج باشد، زمینه های آن را در بسیاری از پدیده های اجتماعی از جمله ورزش آشکارا می توان مشاهده کرد (نادریان جهرمی، ۱۳۸۹: ۲۶۱). اما از مهم ترین دلایل اهمیت تحقیق در این موضوع عبارتند از:

-اهمیت این موضوع در ایران از این جهت است که؛ فوتبال و فرهنگ مربوط به آن گونه ای از جامعه پذیری و فرهنگ پذیری نوجوانان و جوانان پسر را در بردارد. آنان با توجه به حمایت از تیم محبوب خودشان با مفهوم هویت گروهی آشنا می شوند و قواعد زندگی گروهی در سطح همسالان و هم بازی ها را فرا می گیرند. موبد این موضوع را می توان در دیوارنویسی های نوجوانان در سطح شهر یافت که از یک سو مبین پیوندهای گروهی و از سوی دیگر فاصله گذاری مفهوم خود با دیگری است، نمونه هایی از شکل گیری مفهوم هویت گروهی در پناه فوتبال است (عسگری خانقاه، ۱۳۸۱: ۱۱۳).

-اهمیت دیگر پرداختن به این مساله شناخت رفتارهای تماشاگران فوتبال در استادیوم است. رفتار تماشاگران از جمله رفتارهایی است که از پیچیدگی و اهمیت ویژه ای برخوردار می باشد و با سایر انواع رفتارهای خشن و درگیرانه جمعی متفاوت است. بر خلاف بسیاری از رفتارهای خشونت آمیز که با مداخله نیروی انتظامی و یا عوامل بازدارنده دیگر کنترل می شود، این نوع از رفتارهای ناهنجار اغلب غیر قابل کنترل توسط نیروی انتظامی و عوامل بازدارنده بروز می یابند و به سرعت در یک فضای اجتماعی گسترش می یابند که نتیجه آن تخریب اموال عمومی، اموال ورزشگاه، صدمات مالی و جانی به افراد بی طرف و با ابران و افراد رهگذر است به همین دلیل شناخت همه جانبه و آسیب شناسی این نوع از رفتارهای ناهنجار، از نظر جامعه شناسی امری ضروری می باشد که می بایست مورد کنکاش قرار گیرد.

-ضرورت پرداختن به این موضوع در حال حاضر؛ علت یابی گسترش ناهنجاری های ورزشی و ارائه راه کارهایی برای پیشگیری، نظارت و کنترل این پدیده است که احساس می شود.

- علاوه بر مطالب فوق و با توجه به مشاهدات میدانی صورت گرفته، مشخص شد که علی رغم تدابیر امنیتی، رفتارهای نابهنجار کم و بیش در بین تماشاگران فوتبال، به ویژه در مسابقات حساس، دیده می شود، لذا ضرورت دارد که تحقیقاتی در این زمینه برای علت یابی این رفتارها صورت گیرد. بنابراین پژوهش حاضر سعی در شناخت، بررسی و تجزیه و تحلیل عوامل موثر بر بروز رفتارهای نابهنجار در میان تماشاگران فوتبال است.

پیشینه تحقیق

مرور تحقیقات پیشین در زمینه موضوع مورد بررسی بیانگر آراء و اندیشه های متفاوت نسبت به آن موضوع است و می تواند منبع با ارزشی در هدایت تحقیق باشد و زمینه را برای پرداختن به جنبه هایی که کمتر مورد توجه قرار گرفته فراهم نماید.

تحقیقات داخلی

- خاقانی آور و شانواز (۱۳۹۵)؛ طی تحقیقی با عنوان «بررسی خشونت کلامی و مجازی تماشاگران فوتبال در ایران (علل و راهکارها)» اشاره می کنند: بی تردید ورزش فوتبال پرطرفدارترین، پر بیننده ترین و پر مشارکت ترین فعالیت ورزشی در کشور ما محسوب می شود که به موازات گسترش روزافزون و توجه بیش از حد جامعه به آن، پژوهشگران نیز از چشم اندازهای نظری متفاوت به تحقیق درباره گستره ارزش ها و الگوهای فرهنگی ورزشی رایج در این باره پرداخته اند. نتایج تحقیق حاکی از آن است کاهش خشونت های فیزیکی در فوتبال موجب می شود تا افزایش خشونت های مجازی به دنبال داشته باشد. نتایج دیگر نشان داد تاثیر مشخص رسانه ها و به خصوص برنامه های ورزشی فوتبال در افزایش رفتارهای خشونت آمیز تماشاگران با نوشته ها و برنامه های تحریک آمیز تاکید دارد.
- جلالی (۱۳۹۱)؛ طی تحقیقی با عنوان «بررسی خشونت در تماشاچیان فوتبال شهر تهران و ارائه راهکارهایی برای کاهش آن» اشاره می کند: بین سن، ناکامی فرد، سیاست های رسانه ای و جو ورزشگاه با خشونت، رابطه معنی دار وجود دارد. فعالیت های آموزشی از طرف خانواده، آموزش و پرورش، رسانه ها، مطبوعات و فراهم آوردن امکانات لازم می تواند موجب کاهش پرخاشگری در میادین ورزشی و ورزشگاه ها شود. همچنین شناسایی افراد خاطی و جلوگیری از ورود این افراد به ورزشگاه ها از طرف پلیس، می تواند در کاهش رفتارهای پرخاشگرانه تماشاگران تاثیر بسزایی داشته باشد.
- حسینی و همکاران (۱۳۸۹)، در تحقیق خود با عنوان «بررسی عوامل موثر بر خشونت در تماشاگران فوتبال استان آذربایجان شرقی» معتقدند که: وجود تسهیلات و امکانات در ورزشگاه ها، قضاوت صحیح و عادلانه داوران، رفتار مناسب بازیکنان و مربیان در کاهش خشونت تماشاگران نقش بسیار موثری بر رفتار تماشاگران دارد.
- وثوقی و خسروی نژاد (۱۳۸۸)، در پژوهش خود تحت عنوان «بررسی فرهنگی- اجتماعی رفتار هیجانی تماشاگران فوتبال» معتقدند که: رفتار غیر اخلاقی مربیان، عملکرد نامناسب مدیران باشگاه، عملکرد نامناسب لیدر ها، قضاوت نادرست داور، عدم رضایت از امکانات رفاهی استادیوم ها، از مهم ترین عوامل موثر بر بروز رفتارهای نابهنجار و خشونت آمیز تماشاگران است.
- قاسمی و همکاران (۱۳۸۸)، در تحقیقی با عنوان «توصیف جامعه شناختی عوامل موثر بر وندالیسم و اوباشگری در ورزش فوتبال» معتقدند: متغیرهای وندالیسم و اوباشگری متغیر وابسته را تشکیل می دهند و برخی متغیرهای مرتبط با نیروی انتظامی، رضایت از عوامل وضعیتی، استفاده از رسانه های جمعی و... متغیرهای مستقل تعریف شده اند. نتایج تحقیق آنها نشان می دهد از میان متغیرهای مورد مطالعه، ۱۲ متغیر فرعی شامل هیجان طلبی و عقده گشایی، سابقه درگیری و نزاع، از هم گسیختگی روانی خانواده، تاثیرپذیری گروه همسالان، کنترل پلیس، جماعت انبوه، بحران ها و وقایع زندگی، سابقه رفتار مجرمانه و تحریک مطبوعات ورزشی که به طور معناداری واریانس متغیرهای وندالیسم و اوباشگری را تبیین می کنند.
- رحمتی (۱۳۸۴)؛ در رساله دکتری با عنوان «بررسی جامعه شناختی خشونت و پرخاشگری تماشاگران فوتبال» پرداخته است. یافته های او در مورد ۴۰۴ نمونه تصادفی در میان تماشاگران و طرفداران تیم های پرسپولیس و استقلال نشان می دهد: متغیرهای اهمیت و حساسیت نتیجه بازی از نظر کسب امتیاز و تعیین جایگاه تیم های مورد علاقه و رده بندی مسابقات قهرمانی، حرکات خشونت آمیز و پرخاشجویانه بازیکنان هنگام بازی و کیفیت داور، سن، میزان نظارت و کنترل خانواده، عزیمت جمعی و گروهی به ورزشگاه، ناسازگاری انتظارات ورزشی و...

دارای تاثیر مستقیم بر گرایش به ارتکاب رفتارهای پرخاشجویانه و خشونت آمیز ورزشی طرفداران تیم های پرسپولیس و استقلال دارند.

پیشینه خارجی

- اسپایچ (۲۰۰۶)؛ در دانشگاه آمستردام هلند، با «بررسی علل اجتماعی و ندالیسم»، به این نتیجه رسید که اوباشگری و رفتارهای وندالستیک تماشاگران فوتبال تحت تاثیر شش عامل اصلی شکل می گیرد از جمله: هیجان زدگی و برانگیختگی هیجانی خوشایند، ایجاد هویت مردانه و خشن، هویت یابی منطقه ای و محلی، مدیریت فردی و جمعی شهرت، ایجاد احساس همبستگی، تعلق، قدرت و خودمختاری.
- کوراکیس (۲۰۰۴)؛ در تحقیقی با عنوان «خشونت در فوتبال فقط معضل یک انگلیسی نیست»، به بررسی خشونت های مرتبط در ورزشگاه های آن پرداخت. پژوهش نشان داد که بیشترین هواداران خشونت طلب در یونان، مجرد، دارای پایگاه اجتماعی- اقتصادی پایین، بیکار، دارای مشکلات تحصیلی زیاد و دارای خانواده های از هم گسیخته هستند. به نظر او نگرش منفی نسبت به هواداران رقیب، اشتباهات داور، نگرش تحریک برانگیز پلیس به تماشاگران، تحریکات روزنامه نگاران ورزشی و کسب شهرت و اعتبار از مهم ترین عوامل موثر بر خشونت گرایی هواداران تیم های ورزشی می باشد.

اهداف

هدف کلی: «شناخت رفتارهای نابهنجار در بین تماشاگران فوتبال تیم های استقلال و پرسپولیس».

اهداف جزئی:

- شناخت تاثیر پایگاه اجتماعی- اقتصادی بر بروز رفتارهای نابهنجار در بین تماشاگران.
- شناخت تاثیر ناکامی های شغلی و آموزشی بر بروز رفتارهای نابهنجار.
- شناخت تاثیر ارتباط با دوستان و خویشوندان نابهنجار بر بروز رفتارهای نابهنجار.
- شناخت تاثیر تنش های خانوادگی بر بروز رفتارهای نابهنجار.
- شناخت تاثیر داشتن سابقه نزاع و دعوا بر بروز رفتارهای نابهنجار.
- شناخت تاثیر عوامل ورزشی (مربی، بازیکنان و داور) بر بروز رفتارهای نابهنجار.

سوالات تحقیق

سوال اصلی: «عوامل تاثیر گذار بر بروز رفتارهای نابهنجار در بین تماشاگران فوتبال تیم های استقلال و پرسپولیس کدامند؟»

اهداف جزئی:

- آیا پایگاه اجتماعی- اقتصادی بر بروز رفتارهای نابهنجار در بین تماشاگران، تاثیر گذار است؟
- آیا ناکامی های شغلی و آموزشی بر بروز رفتارهای نابهنجار تاثیر گذار است؟
- آیا ارتباط با دوستان و خویشوندان نابهنجار بر بروز رفتارهای نابهنجار تاثیر گذار است؟
- آیا تنش های خانوادگی بر بروز رفتارهای نابهنجار تاثیر گذار است؟
- آیا داشتن سابقه نزاع و دعوا بر بروز رفتارهای نابهنجار تاثیر گذار است؟
- آیا عوامل ورزشی (مربی، بازیکنان و داور) بر بروز رفتارهای نابهنجار تاثیر گذار است؟

مبانی و چارچوب نظری پژوهش

نظریه ناکامی- پرخاشگری

لئونارد برکوتز با بازنگری نظریه ناکامی- پرخاشگری، معتقد است پرخاشگری برآیند جریانی است که در خلال آن افراد از دستیابی به اهداف خویش باز می مانند و احساس ناکامی در آن ها شکل می گیرد. ناکامی ناشی از چنین جریانی، در نهایت سبب بروز رفتارهای پرخاشجویانه و خشونت آمیز بین افراد می شود. با وجود انتقاداتی که به نظریه ناکامی- پرخاشگری وارد شده است، تجربه نشان می دهد که برخی از جنبه های مربوط به رفتار نابهنجار تماشاگران رویدادهای ورزشی، ناشی از ناکامی و سرخوردگی آنان در جریان برگزاری رقابت های ورزشی است. به عنوان مثال اعتراض و توهین تماشاگران و هواداران یک تیم ورزشی به داور مسابقه هنگام عدم تناسب بین تصمیم گیری داور با انتظارات آنان، تخریب اموال ورزشگاه در مواقعی که تماشاگران احساس می کنند امکانات و تسهیلات مناسبی در اختیارشان قرار نمی گیرد، ناسزاگویی ها و حرکات کم و بیش ویرانگرانه ای که طرفداران تیم های مهم پس از ناکامی تیم های محبوب خویش انجام می دهند و رفتارهایی از این قبیل را می توان در چارچوب نظریه ناکامی- پرخاشگری بررسی کرد (رحمتی، ۱۳۸۱: ۶).

نظریه کارکردگرایی ساختی

دیدگاه کارکردگرایی ساختی به نقش ساختارهای اجتماعی در شکل گیری رفتارها اشاره دارد. بنابراین، الگوی نظری مذکور مبتنی بر این اصل موضوعه است که نهادهای اجتماعی بر حسب کارکردهای ضروری شان قابل فهم هستند. بر اساس دیدگاه کارکردگرایی ساختی، نیرو محرکه موجود در کلیه جنبه های زندگی اجتماعی، تمایل هر سیستم اجتماعی به حفظ خود در وضعیتی متعادل است به گونه ای که امکان استمرار عملکرد موثر آن را ممکن می سازد. این تعادل در راستای گسترش و شکل گیری وفاق، ارزش های مشترک و عملکرد هماهنگ در عرصه های اصلی زندگی اجتماعی (مانند خانواده، اقتصاد، دین، آموزش و پرورش، رسانه و...) به طور طبیعی به دست می آید.

نظریه واگیری اجتماعی

وجود جماعت افراد را به اندیشه و عمل به صورت یکنواخت ترغیب و وادار می کند. وقتی جماعتی برانگیخته می شوند، واکنش های عاطفی از شخص به شخص دیگر سرایت می کند. گوستا لویون که این نظریه را ارائه کرده، بیان می دارد یکی از ویژگی های انبوه خلق القای احساس شکست ناپذیری به افراد است. وی عقیده دارد افراد شرکت کننده در انبوه خلق به موفقیت خود در رفتارهای جمعی اطمینان کامل داشته و بر اساس این باور به رفتارهای پرخاشگراییانه و تخریبی دست می زنند. سومین ویژگی انبوه خلق از دیدگاه لویون تلقین پذیری مفرط و بدون تفکر و اندیشه بوده و واکنش های هیجانی و رفتارهای خلق الساعه را به سهولت می توان به اعضای شرکت کننده در انبوه خلق تلقین کرد. محققان یادآور شده اند که وقتی فرد در انبوه خلق قرار می گیرد، دگرگون شده و در این وضعیت، واکنش های هیجانی عمیق تر شده و ترس از شناخته شدن و مجازات کاهش می یابد. از این رو انبوه خلق فضای روانی- اجتماعی مناسبی است که فرد در آن تغییر می کند، قرار گرفتن در انبوه خلق بروز رفتارهای خشن را در پی دارد.

نظریه فشار اجتماعی

پرسش اصلی در نظریه فشار اجتماعی مثل هر نظریه دیگری در پارادایم اثبات گرایی این است که چرا مردم کج رفتاری می کنند. در پاسخ به این پرسش می توان گفت که نظریه فشار، رفتارهای نابهنجار و انحرافی را نتیجه فشار اجتماع می داند که بعضی مردم را وادار به کج رفتاری می کند. دورکیم از جمله نظریه پردازان قرن ۱۹ است که به تحلیل کج رفتاری از دیدگاه جامعه شناسی پرداخته، دورکیم تحت تاثیر پیشینیان خود مثل کنله، گاری و کنت داشت. او اولین فردی است که به آرزوهای کنت تحقق بخشید و از روش اثباتی برای تبیین پدیده کج رفتاری استفاده می کند. مفهوم آنومی یا بی هنجاری را دورکیم وارد جامعه شناسی کرد و این مفهوم را جهت روحیه مردم جامعه شناسی شهری ابداع کرد. دورکیم بر خلاف اثبات گرایانه قبلی به شیوه های فردگرا و یا زیستی متوسل نمی شود و کانون توجه خود را از تغییر ساخت اجتماعی از حالت انسجام مکانیکی به انسجام ارگانیکی قرار می دهد و بر این عقیده است که کج رفتاری هر چند در همه جوامع اتفاق می افتد. شکل مدرن آن خاص جامعه مدرن با انسجام ارگانیکی است که عمدتاً در قالب حالت آنومی به عنوان یک بیماری مدرن ظاهر می شود. یعنی رشد سریع اقتصاد مدرن بدون رشد نیروهای تنظیم کننده آن واقع شده است. در اینجا توسعه اقتصادی برای تنظیم روابط اجتماعی در نظام کار کافی نیست، بلکه باید تنظیم های اخلاقی و قواعد هنجاری مناسب نیز شکل گیرد تا حقوق و ظایف افراد مشخص شود. بنابراین موضوع اصلی مورد توجه دورکیم در ارتباط با مسئله کج رفتاری، ساخت جامعه و تاثیر آن بر فرد است. او مفهوم آنومی را بررسی و توضیح انواع کج روی، انحراف و نابهنجاری ها مورد استفاده قرار می دهد. او بی هنجاری را از ویژگی های اجتماعی دانست که در آن هنجارهای ثابت و محکمی وجود ندارد و مردم نمی دانند از آنان چه انتظاری می رود و تکلیف شان چیست؟ نکته مهم این است که دورکیم کوشش کرد تا آن چه را اجتماعی است تبیین کند و این شامل پدیده کج رفتاری نیز

می گردد. کج رفتاری تا جایی مورد توجه است که یک پدیده اجتماعی در قالب یک ساخت اجتماعی است. اگر بخواهیم کج رفتاری را از دیدگاه دورکیم تعریف کنیم باید بگوییم عملی که بعضی احساسات جمعی را جریحه دار می کند (ممتاز، ۱۳۸۱: ۵۲). از نظر دورکیم بی هنجاری به وضعیت آشفته ای در جامعه گفته می شود که هنجارها از بین رفته را در تضاد قرار گرفته باشند، جامعه ای که در آن به طور گسترده بی هنجاری وجود داشته باشد در خطر متلاشی شدن قرار می گیرد، زیرا اعضای آن جامعه برای نیل به مقاصد مشترک خطوط راهنمایی در اختیار ندارند و اغلب مواقع احساس نگرانی و بی جهتی می کنند.

رابرت مرتن نظریه خود را پس از دورکیم، بر پایه نظریه او تعمیم داد. او مقاله بسیار مهمی با عنوان ساختار اجتماعی و آنومی، منتشر ساخت. دیدگاه مرتن به دنبال کشف این امر است که چگونه برخی از ساخت های اجتماعی بر افراد خاصی از جامعه تاثیر گذاشته و موجب شده آنان مرتکب رفتار ناهمنوا با هنجارهای اجتماعی شوند. به نظر او ساخت های اجتماعی فعال بوده و تولید کننده الگوهای رفتاری می باشند، بنابراین او بر نظم اجتماعی تمرکز نموده و تاثیر ساخت های هنجاری را بر افراد مورد تفحص و تبیین قرار می دهد (احمدی، ۱۳۸۸: ۵۰). نظریه مرتن مقابل نظریه کسانی است که ریشه کج رفتاری را به کشش های غریزی در وجود فرد مربوط می دانند و معتقدند چنان چه نیروهای نظم و نظارت اجتماعی کشش های غریزی را کنترل نکند و مانع نشود، ناهنجاری روی می دهد. به نظر مرتن ساخت اجتماعی در مراحل خاص شرایطی را فراهم می کند که شکستن قواعد حقوقی، پاسخ طبیعی محسوب می شود. توضیح اینکه ساخت های اجتماعی فشارهای خاصی بر برخی افراد وارد می کند و آن ها را و می دارد که به کارهایی که از نظر جامعه نیز مجرمانه است اما سبب بقای فرد می شود. به نظر مرتن، تضاد میان اهداف فرهنگی مانند پول، قدرت و مقام و ابزارهای نهادی شده مشروع برای دسترسی به آن اهداف، منبع اولیه آنومی است؛ برای مثال جامعه آمریکا همه اعضایش را به آرزوی داشتن ثروت، قدرت و موقعیت اجتماعی تشویق می کند و ارضای این آرزوها و انتظارات فقط برای عده خاصی از اعضای جامعه میسر است. در جامعه آمریکا هدف عمده برای بیشتر اعضای جامعه دستیابی به موقعیت اقتصادی است. در بعضی از ساخت های اقتصادی و اجتماعی فرصت های قانونی برای بدست آوردن چنین موقعیتی (مثلاً شغل و تحصیل) به طور همگانی و عادلانه در جامعه توزیع شده است. اگر چه بیشتر مردم می توانند بعضی از مشاغل را بدست آورند ولی توانایی دسترسی به مشاغل بالا فقط برای افراد خاصی فراهم است. از نظر مرتن در صورت عدم سازگاری اهداف و وسایل تحقق آنان طرز تلقی های زیر شکل می گیرد:

- ۱- همنوایی: یعنی فرد اهداف فرهنگی و وسایل نهادی شده را که از نظر جامعه مطلوب است می پذیرد.
- ۲- نوآوری: فرد از اهداف فرهنگی با ارزش جامعه پیروی می کند ولی وسایل نهادی شده، مقبول و مطلوب جامعه را قبول ندارد و در نتیجه به وسایل و طرق و ناشایست از نظر جامعه، متوسل می شود.
- ۳- آیین وندی: بر عکس نوآوران، کسانی وسایل نهادی شده ارزشمند را شدیداً ارج می گذارند و پاس می دارند، بدون اینکه هدف را بشناسند و برای دستیابی به آن کوشا باشند، اینان نسبت به هدف بی تفاوت بوده و با وسواس فرهنگی در خدمت وسیله در می آیند. بسیاری از کارکنان دولت که روزانه خدمات خود را آیین وار، با رعایت تمام موازین انجام می دهند، ولی نسبت به هدف سازمان اندیشناک نیستند، در این دسته بندی قرار می گیرند، به ویژه مامورین گوش به فرمان، خبرنگاران و تشریفاتیان و....
- ۴- پس نشینی یا انزوا: کسانی که نه هدف های ارزشمند جامعه را می پذیرند و نه وسایل مقبول دستیابی به آن ها را. اینان یا کنج عزلت بر می گزینند و یا از جامعه می گریزند تا «برند گوهر خود را به خریدار دگر».
- ۵- سرکشی: در برخی موارد، افرادی از این گروه در پی «پارجویی» بر می آیند و اغلب سازمان ها و فرقه های اختصاص و زیرزمینی را سامان می دهند، تا قدرتی یابند، سر فرصت نظام جامعه را از هم بپاشند و و نظم نوینی، منطبق با هدف ها و وسایل مطلوب خود بر پا دارند. بسیاری از انقلابیون هنجارزدا و هنجارساز را در میان این قبیل افراد می توان یافت.

نظریه یادگیری اجتماعی

مجموع صاحب نظرانی که موضوع یادگیری اجتماعی را مطرح ساخته اند. بر این باورند که کج رفتاری و همنوایی طی فرآیندهای مشابه یادگرفته می شوند و کج رفتاری نتیجه یادگیری هنجارها و ارزش های انحرافی به ویژه در چارچوب خرده فرهنگ ها و گروه های همالان است. بنابراین نکته اصلی در این نظریه این است که افراد کج رفتاری را در طول تعامل خود و طی فرآیندهای خاصی یاد می گیرند.

ساترلند و پیوند افتراقی

نظریه پیوند افتراقی ادوین ساترلند مشهورترین نظریه از مجموع نظریه های جامعه پذیری یا یادگیری در مباحث کج رفتاری است. وی بر این اعتقاد است که رفتار انحرافی از طریق معاشرت با اغیار یا پیوند افتراقی یعنی داشتن روابط اجتماعی با انواع خاصی از مردم مانند افراد مجرم و نابهنجاران آموخته می شود. به نظر ساترلند برای آنکه شخص جنایتکار شود، باید نخست بیاموزد که چگونه می توان جنایت کرد. در واقع فرآیند یادگیری رفتار انحرافی و نابهنجان به وسیله دوستان فرد مجرم تعیین می شود. در واقع به نظر او رفتار مجرم و ناهنجان در جریان رویارویی از دیگران آموخته می شود (ستوده، ۱۳۸۶: ۱۳۰).

خلاصه ای از رویکرد ساترلند به مسئله کج رفتاری را به شرح زیر می توان اشاره کرد:

۱. عمل مجرمانه و ناهنجان، آموختنی و یادگرفتنی است، نه موروثی یعنی تا فرد آن را نیاموزد به فکر انجام آن نمی افتد.
۲. آموزش از طریق ارتباط فرد با سایر افراد انجام می گیرد و عموماً به صورت شفاهی و به کمک کلمات است.
۳. بخش اعظم آموزش رفتار نابهنجان و بزهکارانه در گروه های نزدیک که با فرد روابط صمیمانه دارند انجام می گیرد.
۴. یادگیری کج رفتاری شامل آموختن فنون خلاف کاری و سمت و سوی خاص انگیزه ها، کشش ها و گرایش ها می شود.
۵. سمت و سوی خاص انگیزه ها و کشش ها از تعریف های مخالف و موافق هنجارها یادگرفته می شود.
۶. پیوندهای افتراقی ممکن است از نظر فراوانی، دوام و رجحان و شدت متفاوت باشند.
۷. فرد به دلیل فراوانی تعریف های طرفدار تخلف از قانون به نسبت تعریف های موافق با همنوایی با هنجارها، کجرفتار می شود.
۸. فرآیند یادگیری رفتار مجرمانه از طریق پیوند با الگوهای مجرمانه و غیر مجرمانه شامل تمام ساز و کارهایی می شود که در هر نوع یادگیری دیگری دخالت دارد و بنابراین صرفاً شکل فرآیند تقلید نیست.
۹. در حالی که کج رفتاری خود تجلی نیازها و ارزش های کلی است با این حال نمی توان با همین نیازها و ارزش های کلی آن را تبیین کرد (سخاوت، ۱۳۸۸).

با توجه به مطالب فوق می توان نتیجه گرفت که علت اصلی منحرف شدن افراد و گرایش آنها به بزهکاری و رفتارهای نابهنجان، تماس و کنش متقابل این افراد با افراد منحرف و کج رو می باشد. رفتار انحرافی فرد می تواند از جنبه های خاصی مانند: فراوانی، اولویت، دوام و شدت تماس متفاوت باشد، هر چه سطح تماس فرد با افراد یا گروه های تبهکار بر حسب این چهار متغیر بالاتر باشد احتمال کج روی و ناهنجاری بیشتر می شود.

نظریه کنترل اجتماعی

تروایس هیرشی یکی از برجسته ترین نظریه پردازان کنترل اجتماعی است، نظریه کنترل اجتماعی، برخلاف نظریات معاصر که بیشتر ماهیت روانشناسی دارند، عمدتاً یک نظریه جامعه شناختی است، وی تلاش نموده است پیش از معرفی نظریه خود در زمینه بزهکاری، نارسایی دیگر نظریات معاصر را توضیح دهد. وی به جای آنکه بر شخصیت فرد به عنوان منبع رفتار مجرمانه تکیه کند، بر نقش روابط اجتماعی تمرکز داشت، روابط که از آنها به عنوان پیوندها و علقه های اجتماعی یاد می کرد. دیدگاه ارائه شده توسط هیرشی دایر بر این است که چرا افراد با هنجارهای اجتماعی، انطباق یا انحراف پیدا می کنند، که مشتمل بر چهار متغیر است: وابستگی، تعهد، درگیر بودن و اعتقاد. مقصود هیرشی از وابستگی، میزان وابستگی فرد به دیگران است. به تدریج که فرد به دیگران وابسته می شود، احتمال بزهکار شدن وی کاهش می یابد، نخستین وابستگی ها و تعاملات، با والدین است و بع دنبال آن وابستگی به دوستان، معلمان، رهبران مذهبی و سایر اعضای جامعه بروز می کند، هیرشی مفهوم وابستگی را بر مفهوم درونی سازی ترجیح می دهد، زیرا وابستگی را می توان مستقل از رفتار انحراف آمیز ارزیابی کرد، اما درونی سازی را نمی توان به این صورت مورد سنجش قرار داد. مفهوم تعهد که جزء عقلانی در رعایت هنجارهاست، ترس از رفتار قانون شکنانه است، هنگامی که تفکر انجام رفتار منحرفانه یا مجرمانه در فرد صورت می گیرد، وی باید خطرات از دست دادن سرمایه گذاری قبلی خود در زمینه رفتار متعارف را در نظر بگیرد. در صورتی فرد توانسته باشد آوازه مثبتی از خود بر جای بگذارد، تحصیلات ارزشمندی به دست آورد، خانواده حمایت کننده ای به وجود آورد و یا اعتبار و شهرتی در دنیای تجارت به دست آورد، با نقض قانون، ضرر هنگفتی را متحمل خواهد شد. مجموعه های اجتماعی که فرد در سراسر عمر خود انباشت می کند، نشان دهنده این است که فرد به ارزش های متعارف، متعهد است. او با نقض قانون، چیزهای بیشتری را از دست می دهد. در حقیقت، فرد با آنچه به دست آورده است، به رعایت هنجارها متعهد می شود، حتی امید به دست آوردن دارایی به شیوه

متعارف می‌تواند تعهد فرد را به پیوندهای اجتماعی تقویت کند. نی؛ در ادامه اندیشه هیرشی، بز هکاری را حاصل شکست کنترل های اجتماعی هر فردی می‌داند. از نظر او کنترل اجتماعی شامل کنترل های مستقیم اعمال شده از طریق ابزارها و وسایل بازدارنده و مجازات ها، کنترل درونی یا آن چه که وجدان نامیده می‌شود، کنترل غیر مستقیم مرتبط با سیمای ظاهری و رفتار والدین و دیگران نیز ابزارهای مشروع و قابل دسترس ارضای نیازها را شامل می‌شود (رئیسی، ۱۳۸۲: ۱۴۱). بنابراین با توجه به نظریه های کنترل اجتماعی می‌توان گفت که عدم نظارت والدین بر رفتار فرزندان، دلبستگی پایین فرزندان به والدین، پایین بودن کنترل اجتماعی غیر رسمی در میزان بروز رفتارهای ناهنجار موثر می‌باشند.

نظریه ناهنجاری مارش

مارش و همکارانش ادعا می‌کنند که اوباشگری در فوتبال پدیده ای است که در همه جوامع وجود داشته است و همانندش را می‌توان در میان بعضی از حیوانات مشاهده کرد و آن را تحت عنوان « آیینی سازی پرخاشگری » یاد می‌کنند. مارش و همکارانش نمی‌گویند که پرخاشگری انسان را تا چه اندازه می‌توان مادرزادی دانست، ولی معتقدند که احتمالاً در ساختمان ژنتیک انسان چیزی وجود دارد که مقدمات پرخاشگری را فراهم می‌آورد. در عین حال معتقدند که انگیزش و مهار پرخاشگری در انسان، تا چه حد زیادی فرآیندی فرهنگی است. به عبارت دیگر اگر چه پرخاشگری ممکن است شالوده زیست شناختی داشته باشد، شرایط انگیزش آن، هدف های آن و نحوه جلوگیری از آن اجتماعی است. همچنین ادعا می‌کنند که اگر ضرب و جرح در اوباشگری رخ می‌دهد یا تصادفی است یا به دلیل بی توجهی بعضی از شرکت کنندگان به قواعد آن. یک عامل مهم تر صدمات، به زعم آن ها، دخالت طرف سومی مثل پلیس است که پرخاشگری را از مسیر عادی خارج می‌کند (چستر، ۲۰۰۵: ۶).

ناهنجاری های ورزشی از دید نوربرت الیاس

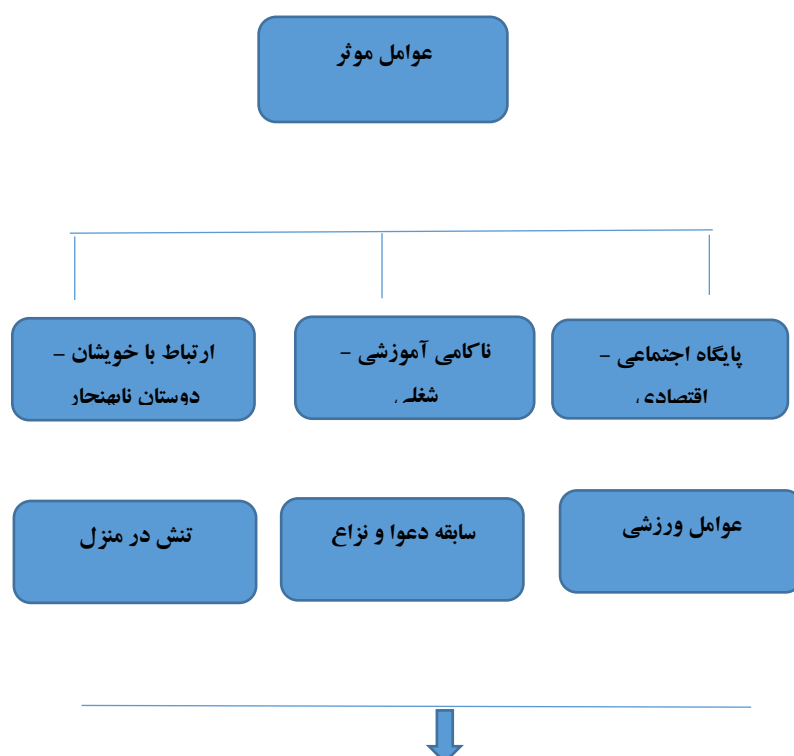
مهمترین نکته در بحث الیاس که به ناهنجاری ها در ورزش فوتبال ربط پیدا می‌کند، این است که به نظر او از قرون وسطی به بعد در جوامع اروپای غربی، تغییرات و اصلاحات مستمری در شیوه های رفتاری و آداب معاشرت و معیارهای اجتماعی مربوط به آن رخ داده که با افزایش فشار اجتماعی برای اعمال خویشتن داری شدیدتر و بیشتر بر احساسات شان در بسیاری از حوزه های روابط اجتماعی همراه بوده است (جولیانوتی، ۲۰۰۹: ۴۵). الیاس اشاره می‌کند که ورزش فرصتی است تا مردم هیجان کامل ناشی از تلاش بدون خطر را تجربه کنند. ورزش روزنه ای است برای احساساتی که نمی‌توانند از طریق دیگری در جنبه های عادی زندگی اجتماعی تصفیه شوند. حوادث ورزشی ممکن است در میان تماشاگرانی که با ذهنی آرام وارد استادیوم می‌شوند، دیده شود. همانگونه که بحث و جدل به وجود می‌آید ممکن است احساس برانگیختگی نیز از طریق رقابت مفرط یا به طور کلی طبیعت فیزیکی بازی اتفاق بیافتد. در نهایت حداقل یک تیم ممکن است این احساسات را قوی تر از تیم دیگر تجربه کند (مهرآئین، ۱۳۸۷: ۱۷۲). به نظر الیاس در جامعه ای با انحصار نسبتاً ثابت قدرت فیزیکی، نه تنها نخبگان بلکه اکثر مردم عموماً از هجوم ناگهانی و یورش ناگهانی رفتارهای انحرافی به حیطه زندگی شخصی شان محافظت می‌شوند. در همین حال اکثر افراد جامعه ملزم به سرکوب و کنترل تمایلات رفتارهای ناهنجارشان در برابر دیگران هستند. این حالت از طریق والدین و در جریان جامعه پذیری به فرزندان منتقل می‌شود. به نظر الیاس در چنین جامعه ای، واکنش های فیزیکی محدود به " هو " کشیدن می‌شوند و این قاعده جز در مواردی حاد مانند جنگ یا آشوب اجتماعی رعایت می‌شود. به طور کلی نظریه نوربرت الیاس بر آن است که در جوامع اولیه آدمی احساساتشان را خیلی راحت و حتی به شکل فیزیکی بروز می‌داده است که با کنترل شهرنشینی و مدنیت آن، این احساسات را درون خود انباشته و مخفی کرده است، ولی در صحنه فوتبال که پویایی و تحرک فیزیکی زیاد است، زندگی اولیه طبیعی تداعی می‌شود و ساختار جدید مدنیت برایش بی اثر می‌گردد که عقده گشایی می‌کند. ممکن است گفته شود که ابزار کج رفتاری و ناهنجاری نیز حس هیجان خواهی بشر را تا حدی متعادل می‌سازد (جهانفر، ۱۳۸۱: ۴۴).

پر خاشگری ورزشی ؛ معنا و پیشینه آن

تا همین چند سال اخیر، خشونت های ورزشی مجموعه ای از حوزه تخریب ارادی و غیر ارادی و بیشتر خراب کارانه را شامل می‌شد که در قالب طرفداری از یک تیم به تخریب اموال ورزشگاه ها و وسایل نقلیه عمومی منتهی می‌شد. رفتارهای فیزیکی بیشتر در سال ۱۹۶۰ میلادی در ورزش فوتبال انگلستان آشکار شد. برخی از جامعه شناسان و رسانه ها پر خاشگری و خشونت در ورزش را مرتبط با وندالیسم (تخریب ارادی اموال عمومی) می‌دانند که البته این مسئله با رفتارهای خشونت آمیز

تماشاگران ایران تا حد زیادی فاصله دارد. به هر حال از این زمان به بعد اوباشگیری فوتبال مطرح گردید که برخی آن را بیماری ورزشی دانسته اند. ریشه این اوباشگیری به استادیوم های ورزشی انگلستان بین فوتبال اسکاتلند و انگلستان بر می گردد و امروزه با توسعه ورزش فوتبال در همه دنیا، رفتارهای خشونت آمیز تماشاگران نیز ابعاد تازه ای یافته است. لازم به ذکر است که اصطلاح وندالیسم ورزشی یا اوباشگیری فوتبال، مفهوم علمی اجتماعی یا روان اجتماعی نیست. بلکه بیشتر ساخته و پرداخته مدیران و رسانه ها است و از دقت لازم در خصوص رفتارهای پرخاشگری تماشاگران در ورزشگاه ها برخوردار نمی باشد. این واژه برای برجسته زدن به رفتارهایی مانند اشکال متفاوت خشونت کلامی و فیزیکی، پرتاب اشیاء به سمت افراد، آسیب رسانی به وسایل و امکانات ورزشگاه ها، نزاع و درگیری استفاده می گردد. این گونه رفتارها در پیرامون زمین فوتبال و بین طرفداران وفادار تیم های ورزشی اتفاق می افتد. امروزه حتی غیر از روز مسابقه در جاهای دور از ورزشگاه و باشگاه مثل ایستگاه های اتوبوس و مترو نیز رخ می دهد. چنین رفتارهایی که اصطلاح علمی آن، خشونت ورزشی در ورزش فوتبال است به سه دسته عمده تقسیم می شود. ۱) خشونت ورزشکاران؛ ۲) خشونت تماشاگران؛ ۳) خشونت داور و مجریان برگزار کننده مسابقات. این رفتارها با هم تعامل دارند و خشونت در هر گروه ممکن است به گروه دیگر سرایت کند و به هرج و مرج اجتماعی تبدیل گردد. رفتارهای خشونت آمیز عموماً از زمان پیدایش فوتبال و تعصب هواداران ایجاد شده و به موازات گسترش ورزش فوتبال بیشتر شده تا جایی که در برخی از کشورها به عنوان یک معضل اجتماعی مطرح است و در پیشگیری و کاهش این رفتارها تلاش می کنند. به طور کلی در ایران مجموع مطالعات انجام شده در مورد رفتارهای تهاجمی تماشاگر هنوز فاقد مبانی نظری و علمی تبیین جامعه شناختی یا روان شناختی از این رویدادهاست. محققانی که در این زمینه به فعالیت می پردازند، پرخاشگری در رشته ورزشی فوتبال را به دو دسته پرخاشگری کلامی و فیزیکی تقسیم می کنند (جلالی، ۱۳۹۲). محسنی تبریزی (۱۳۷۴)؛ عنبری (۱۳۸۱)؛ ذوالاکتاف (۱۳۸۳)؛ رحمتی (۱۳۸۱)؛ طبق نظر این محققان، پرخاشگری کلامی شامل شعارهای تحقیر کننده علیه بازیکنان و مربیان تیم مقابل و گاهی تیم خودی و همچنین داوران است.

مدل نظری پژوهش

روش تحقیق

تحقیق حاضر از نوع پیمایشی است. پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی است. زیرا اصول و فنون تدوین شده در تحقیق می تواند برای حل مسائل اجرایی و واقعی بکار گرفته شود و از نظر نوع دامنه، از نوع خرد است زیرا واحد تحلیل در این جا فرد است. این کار از نظر وسعت از نوع مطالعات پهنانگر است، یعنی محقق صفت مشخص را بر روی گره وسیعی از افراد جامعه بررسی می کند. پژوهش حاضر از نظر زمان، از نوع مقطعی است، زیرا بررسی و توصیف یک صفت یا ارتباط بین صفات را در محدوده زمانی مشخص انجام می دهد نه در زمان های مختلف. جمعیت آماری مورد مطالعه در این پژوهش را تماشاگران طرفدار تیم های استقلال و پرسپولیس تهران که برای تماشا و تشویق تیم های مورد مودر علاقه خود در ورزشگاه آزادی حاضر می شوند، تشکیل می دهد. جمعیت آماری مورد نظر محقق ۱۰۰۰۰۰ نفر می باشد و نمونه مورد مطالعه از این مجموعه برگزیده شده است. روش نمونه گیری ما در این پژوهش، روش تصادفی سیستماتیک می باشد. برای انتخاب حجم نمونه در داخل جامعه آماری از فرمول عمومی کوکران در حالتی که حجم جامعه آماری معلوم باشد (که در آن احتمال وجود صفت نیاز برآورده نشده و عدم وجود صفت نیاز برآورده نشده ۰/۵ در نظر گرفته می شود) استفاده شده است. بنابراین با توجه به فرمول فوق و با توجه به حجم جامعه آماری (۱۰۰۰۰۰ نفر) با توجه به ظرفیت ورزشگاه آزادی)) حجم نمونه معادل با ۳۸۲ نفر می باشد. که برای جلوگیری از ریزش پاسخگویان ۴۰۰ نفر در نظر گرفته شد. روش گردآوری اطلاعات شامل دو گونه است: نخست) روش اسنادی که برای جمع آوری اطلاعات مورد نیاز از روش جمع آوری اطلاعات همانند فیش برداری و... استفاده شده است. دوم) روش پیمایشی که برای سنجش عوامل موثر بر رفتارهای نابهنجار از طریق گردآوری داده ها از طریق پرسشنامه انجام گرفته است که پرسشنامه ساخته شده، پرسشنامه محقق ساخته است.

اعتبار و پایایی تحقیق

با توجه به این که موضوع مورد بررسی، رفتار تماشاگران ورزش فوتبال می باشد، محقق برای تعیین اعتبار پرسشنامه از نظرات و دیدگاه های متخصصین تربیت بدنی و متخصصین علوم اجتماعی، بهره برداری شده است. متخصصین فوق پس از بررسی و تطبیق سوالات با شاخص ها و گویه های متغیر مورد نظر در پژوهش و تجربیات خود نظرات خود را اعلام کردند که در نهایت پس از اعمال نظرات متخصصین، تغییرات لازم جهت تأمین اعتبار صوری، اعمال شد. پایایی نیز که به معنی دقت و ثبات در اندازه گیری است. این مفهوم با این امر سرو کار دارد که ابزار اندازه گیری در شرایط یکسان تا چه اندازه نتایج یکسانی به دست می دهد (سرمد و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۶۶). برای سنجش پایایی پژوهش حاضر، پرسشنامه تهیه شده پس از تعیین اعتبار به صورت آزمون مقدماتی و اولیه در اختیار ۵۰ نفر از آزمودنی ها توزیع و پس از تکمیل توسط آن ها ضریب آلفای کرونباخ استخراج شد که پیش آزمون استخراج شده در جدول ذیل آمده است.

جدول شماره (۱). ضرایب میزان روایی متغیرهای مستقل و وابسته

متغیر	تعداد سوال	آلفا در پیش آزمون	آلفا در پس آزمون
ناکامی شغلی- آموزشی	۶	۰/۷۱۱	۰/۸۹۱
ارتباط با دوستان و خویشاوندان	۴	۰/۷۲۴	۰/۷۶۴
تنش های خانوادگی	۴	۰/۸۱۶	۰/۸۷۱
سابقه دعوا و نزاع	۴	۰/۷۰۱	۰/۷۵۸

۰/۸۶۲	۰/۸۲۵	۲	رفتار عوامل (مربی، بازیکنان و داور)
۰/۷۷۳	۰/۶۶۷	۳	عدم دسترسی به اهداف

یافته های تحقیق

جدول شماره (۲). تحلیل رابطه ی پایگاه اقتصادی اجتماعی و بروز رفتار نابهنجار

پایگاه اجتماعی اقتصادی			
پایین	متوسط	بالا	
۵۵/۱	۲۱/۳	۱۶/۷	رفتار نابهنجار
Sig : ۰/۰۰۲			
Kendalls tau-b: ۰/۱۷۵			

جدول (۳). آماره مربوط به برازش مدل در رابطه ی بین متغیرهای ناکامی آموزش شغلی و بروز رفتار نابهنجار

مدل	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Waston
۱	۰/۴۲۲	۰/۱۷۸	۰/۱۷۶	۲/۲۵۴	۱/۶۵۸

جدول شماره (۴). نتایج ضرایب تاثیر رگرسیونی متغیر ناکامی های آموزشی شغلی بر بروز رفتار نابهنجار

Sig	T	Standardised Coefficients	Unstandardised Coefficients		متغیر
			B	Std. Error	
۰/۰۰۰	۸/۹۰۹	۰/۴۲۲	۲/۶۶۳	۰/۲۹۹	ناکامی شغلی
۰/۰۰۰	۸/۶۷۹		۰/۲۵۳	۰/۰۲۹	آموزشی

جدول (۵). آماره مربوط به برازش مدل رابطه ی بین متغیرهای ارتباط با دوستان و خویشان نابهنجار و رفتار نابهنجار

مدل	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Waston
۱	۰/۴۸۴	۰/۲۳۵	۰/۲۳۲	۲/۱۷۵	۱/۸۸۵

جدول شماره (۶). نتایج ضرایب تاثیر رگرسیونی متغیر ارتباط با دوستان و خویشان نابهنجار و بروز رفتار نابهنجار

Sig	T	Standardised Coefficients	Unstandardised Coefficients		÷
			Beta	Std. Error	
۰/۰۱۳	۲/۵۰۷	۰/۴۸۴	۰/۴۰۶	۱/۰۱۷	ناکامی شغلی
۰/۰۰۰	۱۰/۳۲۷		۰/۰۳۲	۰/۳۳۱	آموزشی

جدول شماره (۷). آماره های مربوط به برازش مدل رابطه ی بین متغیرهای تنش در منزل و بروز رفتار

نابهنجار

مدل	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Waston
۱	۰/۵۸۱	۰/۳۳۸	۰/۳۳۶	۲/۰۲۳	۱/۹۹۲

جدول شماره (۸). نتایج ضرایب تاثیر رگرسیونی متغیر تنش در منزل و بروز رفتار نابهنجار

Sig	T	Standardised Coefficients	Unstandardised Coefficients		متغیر
			Beta	Std. Error	
۰/۰۰۰	۱۰/۳۱۳	۰/۵۸۱	۰/۲۲۸	۲/۳۵۴	ناکامی شغلی
۰/۰۰۰	۱۳/۳۲۰		۰/۰۳۰	۰/۳۹۵	آموزشی

جدول شماره (۹). آماره های مربوط به برازش مدل رابطه ی بین متغیرهای سابقه نزاع - درگیری و بروز رفتار

نابهنجار

مدل	R	R Square	Adjusted R Square	Std.Error of the Estimate	Durbin-Waston
۱	۰/۶۰۸	۰/۳۶۹	۰/۳۶۷	۱/۹۷۵	۱/۹۱۶

جدول شماره (۱۰). نتایج ضرایب تاثیر رگرسیونی متغیر تنش در منزل و بروز رفتار نابهنجار

متغیر	Unstandardised Coefficients		Standardised Coefficients	T	Sig
	B	Std.Erorr			
ناکامی شغلی	۲/۱۶۴	۰/۲۲۷	۰/۶۰۸	۹/۵۳۲	۰/۰۰۰
آموزشی	۰/۳۸۹	۰/۰۲۷		۱۴/۲۶۹	۰/۰۰۰

جدول شماره (۱۰). آماره های مربوط به برآزش مدل رابطه ی بین متغیرهای عوامل ورزشی (مربی، داور، بازیکن) و بروز رفتار نابهنجار

مدل	R	R Square	Adjusted R Square	Std.Error of the Estimate	Durbin-Waston
۱	۰/۸۲۴	۰/۶۷۹	۰/۶۷۸	۱/۴۰۹	۱/۹۸۴

جدول شماره (۱۱). نتایج ضرایب تاثیر رگرسیونی متغیر عوامل ورزشی (مربی، داور، بازیکن) و بروز رفتار نابهنجار

متغیر	Unstandardised Coefficients		Standardised Coefficients	T	Sig
	B	Std.Erorr			
ناکامی شغلی	۰/۹۶۴	۰/۱۶۸	۰/۸۲۴	۵/۷۴۳	۰/۰۰۰
آموزشی	۱/۱۴۲	۰/۰۴۲		۲۷/۱۳۲	۰/۰۰۰

جدول شماره (۱۲). جمع بندی نتایج فرضیات

متغیر مستقل	متغیر وابسته	تأیید فرضیه	رد فرضیه

	*	رفتار نابهنجار	پایگاه اجتماعی- اقتصادی
	*	رفتار نابهنجار	ناکامی آموزشی-شغلی
	*	رفتار نابهنجار	ارتباط با خویشان – دوستان نابهنجار
	*	رفتار نابهنجار	تنش در منزل
	*	رفتار نابهنجار	سابقه دعوا و نزاع
	*	رفتار نابهنجار	عوامل ورزشی (رفتار مربی، بازیکن، داور و..)

بحث و نتیجه گیری

امروزه، فوتبال از ورزش ساده با مقاصد تربیت بدنی فراتر رفته و به یک صنعت تبدیل شده است. اهمیت روزافزون این ورزش در زندگی انسان باعث شده است که حتی حواشی آن نیز بخشی از ذهنیت و توجه افراد را به خود جلب کند. با رسانه ای شدن این ورزش و گسترش ابعاد اقتصادی، فرهنگی، فراغتی و صنعتی آن، مسائل، تاثیرات و حواشی فوتبال از حوزه ورزش فراتر رفته و به صحنه عمومی جامعه کشانده می شود. گسترش رفتار خشونت آمیز در میدان این رشته ورزشی نیز نشان دهنده همین موضوع است. خشونت و اوباشگری در فوتبال تقریباً از آغاز رواج این رشته ورزشی همراه آن بوده است. علی رغم این پیشینه طولانی، توجه به منشاء بروز رفتار خشونت آمیز از دهه ۶۰ میلادی نظر جامعه شناسان و اصحاب علوم اجتماعی را به خود جلب کرده است، به نظر می رسد ناکامی، تنها بخشی از پرخاشگری و خشونت ورزشی طرفداران تیم های فوتبال را در هنگام برگزاری مسابقات تبیین می کند. بسیاری از این پرخاشگری ها ارتباطی به مسابقات فوتبال ندارند و حاصل ناهنجاری های دیگر اجتماعی از قبیل توجه نداشتن به بسیاری از نیارهای جامعه جوانت، فقر، بیکاری، گسترش شهرنشینی، دگرگونی در الگوهای اوقات فراغت، اهمیت یافتن فوتبال و نقش هویت بخش آن برای طرفداران، واکنش های گاه سخت گیرانه و نسنجیده نیروهای کنترل اجتماعی و توجه زیاد و افراطی رسانه ها به این ورزش از جمله دیگر عواملی هستند که در شکل گیری رفتار پرخاشجویانه و خشونت آمیز تماشاگران فوتبال در کشورهای مختلف نقش موثری دارند که در کل می تواند خشونت را به عنوان فرآیند جهانی مطرح کند. در ایران نیز خشونت و اوباشگری در فوتبال نظیر کشورهای فوتبال دوست معروف اروپایی به هیچ وجه وجود نداشته است؛ اما در اثر هیجانات و حساسیت های ایجاد شده در مسابقات بین المللی یا جام جهانی، گروهی از هواداران متعصب و خشن در برخی مسابقات فضای خشونت و درگیری را به جمع تماشاگران تحمیل کرده و حتی به اموال عمومی ورزشگاه و یا وسایل نقلیه عمومی آسیب وارد کنند. علل بروز این پرخاشگری ها می تواند ناشی از عوامل ضعف مدیریت در برگزاری مسابقات، فضا سازی رسانه ها، اشتباهات داوری و غیره باشد.

همانطور که در آغاز مطرح شد در خلق انحرافات اجتماعی و رفتارهای نابهنجار و آسیب زا عوامل موثری می تواند زمینه ساز باشد که می توان آنها را به عوامل فردی، اجتماعی روانی، محیطی و... تقسیم بندی کرد. در باره هر یک از این عوامل تحقیقات وسیعی از سوی روانشناسان و محققان جامعه شناسی صورت گرفته است. اما مهمترین پرسش در پژوهش حاضر مبنی بر این بود که عوامل موثر در بروز ناهنجاری های رفتاری تماشاگران فوتبال تیم های استقلال و پرسپولیس تهران چه بوده است؟ با توجه به یافته های استنباطی حاصل از پژوهش نتایج زیر بدست آمد که عبارتند از:

نتایج فرضیه ها نشان داد:

- فرضیه اول: بین دو متغیر پایگاه اقتصادی – اجتماعی و رفتار نابهنجار رابطه معناداری وجود دارد هرچقدر افراد دارای پایگاه اقتصادی – اجتماعی بالا باشند بروز رفتارهای نابهنجار در میان آنها کمتر دیده می شود.
- فرضیه دوم نیز در ارتباط با ناکامی آموزشی – شغلی و بروز رفتار نابهنجار بود که همبستگی این دو متغیر متوسط بود اما نتایج نشان داد که ناکامی آموزشی – شغلی در بروز رفتار نابهنجار تاثیر دارد. هرچقدر افراد بیکار تر و

ناکام تر در شغل باشند رفتارهای نابهنجارتر از خود بروز می دهند. لذا ناکامی چه در زمینه آموزش و چه در زمینه شغل می تواند عامل مهمی در بروز تنش ها باشد.

- فرضیه سوم نیز در ارتباط با دوستان و خویشان نابهنجار و بروز رفتار نابهنجار در فوتبال بود. نتیجه این فرضیه نیز نشان داد که هرچه تماشاگران با دوستان ، افراد خلاف ، بزهکار و نابهنجار رابطه داشته باشند بروز رفتارهای نابهنجار بیشتر خواهد شد.
- فرضیه چهارم نیز در ارتباط با تنش افراد در منزل و رفتار نابهنجار رابطه معنی داری وجود دارد . همانگونه که یافته ها نشان می دهد افرادی که در منزل تجربه تنش را از هر نوع اعم از بحث و جدل تا کتک کاری و نزاع داشتند در رفتار نابهنجاری افراد در استادیوم بروز بیشتری می دهند. در واقع استادیوم محل مناسبی برای بروز تنش این افراد می باشد.
- در فرضیه پنجم نیز ارتباط دعوا و نزاع و رفتار ناهنجار است. یافته های تحقیق نشان داد پیرو فرضیه قبل هرچقدر افراد تجربه نزاع و دعوا بیشتر داشته باشند بروز رفتارهای نابهنجار بیشتر خواهد بود. به نوعی که نزاع و درگیری نشان می دهد که افراد از حوصله و بردباری کمتری برخوردارند . این رفتار در بین دوستان سرایت بیشتری دارد و در بین تماشاگران به سرعت قابل سرایت است.
- در فرضیه آخر؛ نیز ارتباط بین رفتار مربی، بازیکن ، داور در بروز رفتارهای نابهنجار تاثیر دارد بطوری که هرچقدر داور و یا مربی در اعلام نتایج ، خطا در داوری و یا چشم پوشی در کارهای تیم حرف داشته باشد در بروز رفتارهای نابهنجار تاثیر خواهد داشت.
- مطابق با نظریه های اندیشمندان دورکیم و گود نهاد خانواده به عنوان مهمترین بستر شکل گیری شخصیت و هویت افراد نقش دارد. در واقع انسجام و یکپارچگی در درون خانواده شکل می گیرد و بسط پیدا می کند و در پی آن نظارت و کنترل خانواده بیشتر خواهد شد و بالعکس هرچه در درون خانواده هرج و مرج ، بی انضباطی و تنش و اضطراب باشد بروز رفتارهای آسیب زا و ناهنجار عادی خواهد شد. کوهن معتقد است طبقات پایین جامعه به دلیل عدم توانایی در رقابت با افراد متعلق به طبقات بالا دچار ناکامی و سرخودگی می شوند و دست به تخریب اموال عمومی دست خواهند زد. سطح آموزش نیز بعد از خانواده بسیار دارای اهمیت است چرا که آموزش پایین موجب می شود تا آگاهی انتقال پیدا نکند. همچنین مطابق با نظریه نوربرت الیاس که در جوامع اولیه آدمی احساساتشان را خیلی راحت و حتی به شکل فیزیکی بروز می داده است که با کنترل شهرنشینی و مدنیت آن، این احساسات را درون خود انباشته و مخفی کرده است، ولی در صحنه فوتبال که پویایی و تحرک فیزیکی زیاد است، زندگی اولیه طبیعی تداعی می شود و ساختار جدید مدنیت برایش بی اثر می گردد که عقده گشایی می کند. ممکن است گفته شود که ابزار کج رفتاری و ناهنجاری نیز حس هیجان خواهی بشر را تا حدی متعادل می سازد

پیشنهادها

- مطابق با پیشینه تحقیق و نتایج به دست آمده از پژوهش حاضر موارد زیر در ارتباط با موضوع پیشنهاد می گردد:
- پیشنهاد می گردد که والدین در خانواده، نهایت سعی خود را در جهت جلوگیری از درگیری بین یکدیگر و بین سایر اعضای خانواده به عمل آورند، چرا که افراد علی الخصوص نوجوانان و جوانان با یادگیری و درونی سازی بسیاری از رفتارهای خشونت آمیز سعی در تکرار آن در خانواده، در بین دوستان و نهایتاً در سطح جامعه می نمایند. به علاوه توصیه می شود که رسانه ها و مطبوعات تا حد امکان از پخش و ارائه فیلم ها و برنامه ها و مطالب خشونت آمیز ممانعت به عمل آورند و در این راستا خانواده ها، توصیه های لازم را به اعضای خود در زمینه انتخاب برنامه ها و فیلم هایی که در دستگاه سی دی و یا ماهواره پخش می گردد گوشزد نمایند.
  - لازم است خانواده ها با کنترل های مناسب رفتارهای اعضای خود نظیر شناخت دوستان، پیگیری کارهای مهم و... از بروز رفتارهای پرخاش جویانه افراد جلوگیری نمایند. از سویی دیگر پیشنهاد می گردد که ماموران نیروی انتظامی نهایت سعی خود را برای ایجاد فضایی مناسب جهت انجام مسابقات فوتبال بدون آشوب و درگیری بین هواداران یا به کارگیری شیوه های موثر کنترل به عمل آورند. همچنین با توجه به افزایش برگزاری مسابقات فوتبال طی سال های اخیر و حساسیت بازی تیم های استقلال و پرسپولیس طی سال های اخیر و مشکلات به وجودآمده از

رفتارهای اوپاشگرپایانه پیشنهاد می گردد با تشکیل پلیس ورزش که به خوبی قادر به اجرای مدیریت بحران و مقابله با خشونت و پرخاشگری باشد، اقدام شود.

- پیشنهاد می گردد با ارائه آموزش های لازم به داوران مسابقات و انتخاب داوران به نام و با تجربه در بازی های حساس، گام هایی در جهت کاهش اشتباهات و سوگیری های ناشی از داوری که منجر به خشونت های احتمالی از طرف هواداران می شود، برداشته شود.
- در حال حاضر تعداد زیادی از افراد در فضای مجازی در ارتباط با یکدیگرند در عالم مجازی می توان گفت عوامل دیگری نیز مانند عدم ثبات اجتماعی، فقر، خانواده ی از هم گسیخته و ... به عنوان معاونان هنجار دروقوع اینگونه هنجار ها موثر هستند و به طور غیرمستقیم و به وسیله ی تحریک و ترغیب افراد تاثیر خود را بر عمل آن ها می گذارند. لذا پیشنهاد می شود تا رسانه ها با ارائه برنامه های خوب و مناسب به آگاهی دادن افراد جوان پردازد.
- در مورد افرادی که مرتکب جرائم گوناگون می شوند، باید به این نکته مهم توجه داشت که بدلیل شرایط سنی حساس و ویژه این قشر از افراد جامعه، نباید عناوینی همچون نابهنجار بالفطره را در مورد آن ها به کار برد. پیشنهاد می شود این امر میسر نمی گردد مگر مساعدت و همکاری رسانه ها و نهاد آموزش و پرورش. در واقع برچسب زنی و به کاربردن این عناوین از لحاظ روحی و شخصیتی می تواند تاثیرات زیانباری بر افراد داشته باشد به هر حال شایسته است برای ریشه کن شدن مساله ناهنجاری افراد و پیشگیری از وقوع اینگونه هنجارها در آینده و در نهایت رسیدن به جامعه ای مطلوب که نظم و امنیت نسبی و در عین حال عدالت اجتماعی بر آن حاکم باشد، در اتخاذ روش متناسب با وضعیت افراد تلاش شود. زیرا ممکن است برخورد نسنجیده و غیر کارشناسانه، نتیجه معکوس به بار دهد و موجب تشدید وضعیت انحرافی و ناهنجاری این قشر از افراد جامعه گردد.

منابع و ماخذ

- احمدی، حبیب(۱۳۸۸). جامعه شناسی انحرافات، تهران: انتشارات مهر.
- جلالی، امید(۱۳۹۲). بررسی خشونت در تماشاچیان فوتبال شهر تهران و ارائه راهکارهایی برای کاهش آن، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، سال ۸، شماره ۲۷.
- جهانفر، محمد(۱۳۸۱). خشونت در فوتبال قابل پیشگیری است، نامه علوم اجتماعی، شماره ۱۹.
- حسینی، محمد سلطان، نصر اصفهانی، داوود و... (۱۳۸۹). بررسی عوامل بروز خشونت در تماشاگران فوتبال استان آذربایجان شرقی، فصلنامه علوم اجتماعی، سال پنجم، شماره هفتم.
- رئیس، جواد(۱۳۸۲). جوانان و ناهنجاری های رفتاری، فصلنامه علوم اجتماعی علامه طباطبایی، شماره ۲۱.
- رحمتی، محمد مهدی(۱۳۸۱). بررسی جامعه شناختی عوامل موثر در خشونت و پرخاشگری در ورزش فوتبال، رساله دکتری دانشگاه تهران.
- ستوده، هدایت الله(۱۳۸۶). آسیب شناسی اجتماعی، تهران: انتشارات آوای نور.
- سخاوت، جعفر(۱۳۸۸). جامعه شناسی انحرافات، تهران: چاپ انتشارات دانشگاه پیام نور.
- سرمد، زهره، بازرگان، عباس، حجازی، الهه(۱۳۸۷). روش های تحقیق در علوم رفتاری، تهران: نشر آگاه، جلد پنجم.
- عسگری خانقاه، اصغر، حسن زاده، علیرضا(۱۳۸۱). فوتبال و فردیت در فرهنگ ها، نامه علوم اجتماعی، شماره ۱۹.
- ممتاز، فریده(۱۳۸۱). انحرافات اجتماعی، نظریه ها و دیدگاه ها، تهران: ناشر شرکت سهامی انتشار.
- مهرآئین، محمدرضا(۱۳۸۷). نظریات جدید جامعه شناسی ورزش، تهران: انتشارات جامعه شناسان.

- نادریان جهرمی، مسعود(۱۳۸۹). جامعه شناسی در ورزش، تهران: نشر بامداد کتاب.
- وثوقی، منصور، خسروی نژاد، سید محسن(۱۳۸۸)، بررسی عوامل فرهنگی- اجتماعی رفتار هیجانی تماشاگران فوتبال، پژوهش علوم اجتماعی، سال سوم، شماره اول.
- ویس، اتمار(۱۳۸۹). مبانی جامعه شناسی ورزش، ترجمه کرامت الله راسخ، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

Refrence:

- Chester,Sirnorman(2005),Center for Football Research Football and Football Hooliganism.
- Giulianotti,Richard(2009),Football:A Sociology of the Global Game, Polity Press.
- Teylor,N.A.J,(2011):Football Hooliganism as collective violence: Explaining Variance Through Interpersonal Boundaries,1863-1989.The International Jurnal of the History of Sport Vol. 28,No,13, September 2011